

Suomalainen Tiedeakatemia

Puheenjohtaja, professori (em.) Tuula Linna

Lausunto 27.11.2025

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Hallituksen esitys HE 169/2025 vp arkistointilaiksi ja laiksi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain muuttamisesta

Suomalainen Tiedeakatemia (jälj. Tiedeakatemia) kiittää tilaisuudesta saada lausua otsikkoasiassa ja toteaa kunnioittaen seuraavaa.

Yleistä

Uuden arkistointilain myötä keskitettäisiin asiakirjallinen kulttuuriperintö yhteen kansalliseen arkistotietovarantoon. Tarkoituksena on parantaa tietojen saatavuutta sekä edistää asiakirjojen säilymistä arkistointiin erityisesti kehitetyissä järjestelmissä. Tiedeakatemia pitää kannatettavana lain perustarkoitusta. Koonti Kansallisarkistoon *helpottaa tiedon etsimistä ja käyttöilupien hakemista*.

Esityksessä ei ole mainintaa *tekoälyn* käyttömahdollisuuksista esimerkiksi tiedon navigoinnissa. Tekoälyn käyttö tulee yleistymään kaikessa aineiston keruussa ja analysoinnissa, joten asiaan olisi hyvä kiinnittää huomiota uusien säännösten toimeenpanon yhteydessä.

CSC:n merkittävä asema

Hallituksen esityksessä ei juurikaan pohdita sitä, kuinka luotettavia ja pysyviä nykyiset pitkäaikaissäilytystä (PAS) koskevat ratkaisut ovat. Hallituksen esityksessä sivulla 28 todetaan, että jatkossakin hyödynnettäisiin pitkäaikaissäilytysratkaisuna *CSC:n tarjoamaa Kulttuuriperintö-PAS-palvelua*. CSC:n asemasta ei kuitenkaan todeta juuri mitään.

Internetistä löytyvän tiedon mukaan CSC on erityistehtäväyhtiö, jonka omistavat Suomen valtio (70 % osakkeista) ja suomalaiset korkeakoulut (30 % osakkeista). Erityistehtäväyhtiöt ovat valtion kokonaan tai osittain omistamia osakeyhtiöitä. Erityistehtäväyhtiöillä on valtion määrittelemä tehtävä, jota valtio omistajana sääntelee ja valvoo.

Kun CSC-yhtiöllä on erittäin keskeinen tehtävä koko asiakirjallisen kulttuuriperinnön säilyttämisessä, olisi syytä pohtia, tulisiko sen *asemasta säätää laissa*. Opetus- ja kulttuuriministeriöstä annetun valtioneuvoston asetuksen (310/2010) 2 §:ssä on maininta siitä, että CSC -Tieteen tietotekniikka keskus Oy kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön toimialaan. Vaikka on selvää, etteivät valtio ja yliopistot ole aikeissa yksityistää puheena olevan osakeyhtiön omistusta, saattaisi olla aiheellista, että CSC:n asema ja sen rahoitus olisi laissa turvattu.

Ehdotettu 7 ja 8 §

Ehdotetun 7 §:n (*Arkistoinnin suunnittelu*) mukaan viranomaisen tulee osana arkistoinnin suunnittelua huolehtia siitä, että sen asiakirjojen ja tietoaaineistojen *arkistollinen arvo* arvioidaan. Ehdotetun 8 §:n (*Arvonmäärittäminen*) 1 momentin mukaan arvonmäärittäminen tulee perustua *tutkimuksellisiin tarpeisiin*.

Tiedeakatemia kannattaa sitä, että uuden arkistointilain 8 §:n 1 momentissa mainitaan tutkimukselliset tarpeet arvonmäärittäminen kriteerinä. Herää kuitenkin kysymys, kattaako tutkimuksellinen (tieteellinen ja muu tutkimus) tarve kaiken kulttuuriperinnön kannalta säilytettävän aineiston tarvittavan arvonmäärittäminen.

Jonkinasteinen ristiriita syntyy 8 §:n 1 ja 2 momentin välillä. Pykälän 2 momentin mukaan arvonmäärittämisessä tulee *erityisesti* ottaa huomioon: 1) viranomaisen tehtävän yhteiskunnallinen merkittävyys; 2) viranomaisen toiminnan kohteiden merkittävyys, toiminnan vaikutukset sekä poikkeuksellisten ilmiöiden dokumentointi; 3) asiakirjojen ja tietoaaineistojen merkitys viranomaisen toimintaprosessissa ottaen huomioon niiden sisältämien tietojen käyttö useamman viranomaisen päätöksenteossa; 4) tietojen ainutkertaisuus ja kattavuus ja 5) tietojen erilaiset käyttömahdollisuudet ja niiden ennakoitavissa oleva kehitys.

Huomio kiinnittyy siihen, että 2 momentin kriteerit ovat kovin ”virananomaistoimintalähtöisiä”. Yksi mahdollinen ratkaisu olisi, että 1 momentin mukaan arvonmäärittäminen tulisi koskea aineiston *kulttuurihistoriallista arvoa, erityisesti tutkimuksellisia tarpeita*. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että 1 momentissa säädetyn *lisäksi* arvonmäärittämisessä tulee ottaa huomioon 1–5 kohdassa mainitut seikat.

Ehdotettu 16 §

Tiedeakatemia pitää tärkeänä sitä, että sopimuksen perusteella Kansallisarkisto voi ottaa kansalliseen arkistotietovarantoon myös *yksityisiä arkistoaaineistoja*. Herää kuitenkin kysymys, onko pykälässä mainittu kriteeri ”yleinen etu” linjassa ehdotetun 9 §:n kanssa. Olisi hyvä vielä pohtia, voisiko kriteereinä olla ”8 §:n mukainen arvonmäärittäminen tai muu yleinen etu”.

Ehdotettu 20 §

Ehdotettu 20 § koskee *katseluyhteyden* avaamista muulle kuin viranomaiselle. Pykälän mukaan Kansallisarkisto voi avata tietoturvalisenssin käyttöympäristössä katseluyhteyden kansalliseen arkistotietovarantoon kuuluvan sähköisen tietoaaineiston henkilötietoja tai salassa pidettäviä tietoja sisältäviin asiakirjoihin ja muihin vastaaviin tietoihin, joihin katseluoikeuden saavalla on tiedonsaantioikeus ja oikeus käsitellä näitä tietoja. Edellytyksenä katseluyhteyden avaamiselle on, että katseluyhteys on rajattu vain tiedonsaantioikeuden mukaisiin tietoihin ja avaaminen on oikeasuhtaista rekisteröidyn oikeuksiin nähden.

Perusteluissa s. 77 todetaan, että pykälä on mahdollistava, eikä sillä säädetä tiedonsaantioikeuksista, eikä sen perusteella kukaan ei voi vaatia katseluyhteyden avaamista, ”vaan asia jäisi Kansallisarkiston päätettäväksi ja harkittavaksi”.

Tiedonsaantioikeuksista säädetään perustelujen mukaan julkisuuslaissa tai erityislainsäädännössä. Kansallisarkiston olisi erikseen selvitettävä tiedonsaantioikeuden lisäksi, onko tietoluovutuksen saajalla henkilötietojen suojaa koskevien säännösten perusteella oikeus käsitellä luovutettavia henkilötietoja, jos tietoluovutus koskisi henkilötietoja, todetaan esityksessä.

Tiedeakatemia korostaa sitä, että jos tutkijalla on julkisuuslain tai muun lain perusteella *tutkimuslupa*, sen tulisi oikeuttaa katseluyhteyteen luvan alaisiin tietoihin. Pykälän perustelut ovat tältä osin jossakin määrin epäselvät.

On tärkeää, että riittävät resurssit varataan siihen, että tutkijoiden oikeus saada katseluyhteys voidaan päättää mahdollisimman *nopeasti* ja että katseluyhteys ei ole käytettävissä ainoastaan rajattuina aikoina. Katseluyhteyden lisäksi riittävät *neuvontaresurssit* ovat tärkeitä etenkin, jos arkistojen toimipaikkaverkostoa harvennetaan.

Jossakin määrin epäselväksi jää, voidaanko katseluoikeudesta periä *maksu*. Julkisuuslain 34 §:ää ei ehdoteta muutettavaksi.

Analoginen aineisto

Perustelujen mukaan (s. 21) Kansallisarkisto ei jatkossa arvioisi asiakirja- tai toimijakohtaisesti asiakirjoja, joilla mahdollisesti on kulttuurihistoriallisen ominaisuuden tai todistusvoimaisuuden kannalta sellaista arvoa, jonka perusteella ne tulisi säilyttää edelleen myös analogisessa muodossa digitoinnin jälkeen. Tämän arvion tekisi perustelujen mukaan itse viranomainen, joka on muuttanut tai muuttamassa asiakirjat sähköisiksi. Kansallisarkisto voisi kuitenkin antaa ohjeistusta niistä tekijöistä, joiden perusteella toimijat kykenisivät paremmin arvioimaan asiakirjojen olomuotoon liittyvää kulttuurihistoriallista arvoa.

Tiedeakatemia toteaa, että Kansallisarkiston olisi toivottavaa antaa *ohjeistus* viranomaisille digitalisoidun aineiston säilyttämisestä myös analogisessa muodossa. Ohjeessa tulisi huomioida erityisesti *tutkimukselliset intressit*.

Jossakin määrin epäselväksi jää, mikä on sellaisen analogisen aineiston arkistointitapa, jota ei lainkaan digitalisoida, mutta jolla saattaa olla suurikin arvo esimerkiksi myöhemmälle historiantutkimukselle.

Maksut

Esityksestä ei selviä kovin hyvin se, johtaako ehdotus siihen, että aikaisempaa useammin perittäisiin maksuja sähköisten tietojen antamisesta. Ehdotetun 18 §:n 1 momentin mukaan Kansallisarkisto voi periä arkistotietovarantoon sisältyvän sähköisen julkisen asiakirjan sähköisestä antamisesta maksuja julkisuuslain 34 §:n 1 momentissa säädetystä poiketen. Tiedeakatemia korostaa sen tärkeyttä, että tutkimustarpeisiin aineistoja saataisiin mahdollisimman laajasti maksutta.